

ANALYSIS OF THE ACTIVITIES OF THE OFFENCE PREVENTION SERVICES OF THE PUBLIC SECURITY DEPARTMENT OF THE MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS

Amanov Abrorjon Abdullayevich

Professor at the Institute for Advanced Training of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14258686>

ARTICLE INFO

Received: 24th November 2024
Accepted: 29th November 2024
Online: 30th November 2024

KEYWORDS

Ministry of Internal Affairs, Public Security Department, Offence Prevention Services, activities, offence prevention activities.

ABSTRACT

The article discusses the analysis of the activities of the offence prevention services of the Public Security Department of the Ministry of Internal Affairs, and provides suggestions and recommendations for more effective organization of these activities.

ИЧКИ ИШЛАР ВАЗИРЛИГИ ЖАМОАТ ХАВФСИЗЛИГИ ДЕПАРТАМЕНТИ ХУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИ ХИЗМАТЛАРИ ФАОЛИЯТИНИНГ ТАҲЛИЛИ

Аманов Абдоржон Абдуллаевич

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги
Малака ошириш институти профессори
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14258686>

ARTICLE INFO

Received: 24th November 2024
Accepted: 29th November 2024
Online: 30th November 2024

KEYWORDS

Ички ишлар вазирлиги, Жамоат хавфсизлиги департаменти, Хуқуқбузарликлар профилактикаси хизматлари, фаолият, хуқуқбузарликлар профилактикаси фаолияти.

ABSTRACT

Мақолада Ички ишлар вазирлиги Жамоат хавфсизлиги департаменти Хуқуқбузарликлар профилактикаси хизматлари фаолиятининг таҳлили хусусида фикр юритилиб, мазкур фаолиятни янада самарали ташкил этишга оид таклиф ҳамда тавсиялар билдирилган.

Одатда, жамият ижтимоий ҳаётида ҳар бир ташкил этиладиган субъект – у корхона, муассаса, ташкилот ёки уларнинг таркибий тузилиши бўладими, у давлатга тегишли ёки нодавлат бўлишидан қатъий назар уни ташкил этишдан кўзланган мақсад мавжуд бўлади ва ушбу мақсадни амалга ошириш учун эса, ташкил этилган тузилманинг вазифа ва функциялари белгиланади. Худди шунингдек, биз сўз

юритмоқчи бўлган Ички ишлар вазирлиги Жамоат хавфсизлиги департаменти Ҳуқуқбузарликлар профилак-тикаси хизматларининг ҳам давлат ташкилотининг таркибий тузилиши сифатида уни ташкил этилишидан кўзланган мақсад ва ушбу мақсадга эришиш учун эса, уларнинг зиммасида тегишли вазифа ва функциялар мавжуддир.

Шу ўринда қайд этиш лозимки, ҳар қандай субъектларнинг тегишли ҳуқуқ ҳамда мажбуриятларини тўғри белгилаб олиш улар фаолиятини самарали ташкил этишга, тўғри ва тизимли бошқаришга хизмат қилади, жумладан, Ички ишлар вазирлиги Жамоат хавфсизлиги департаменти Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси хизматларининг ҳам.

Ўзбекистон Республикасининг «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»¹ги қонунига биноан, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси – ҳуқуқ-тартиботни сақлаш ҳамда мустаҳкамлаш, ҳуқуқбузарликларни аниқлаш, уларга барҳам бериш, шунингдек ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлаш, бартараф этиш мақсадида қўлланиладиган ҳуқуқбузарликлар умумий, махсус, яқка тартибдаги ва виктимологик профилактикасининг ҳуқуқий, ижтимоий, ташкилий ва бошқа чора-тадбирлари тизимидир.

Ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг асосий вазифалари шахснинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатлари ҳимоя қилинишини таъминлаш, жамиятда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни юксалтириш, қонунийликни мустаҳкамлаш, шунингдек коррупцияга нисбатан муросасиз муносабатни шакллантириш, ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлаш, ўрганиш, бартараф этиш чора-тадбирларини кўриш, ҳуқуқбузарликдан жабрланувчиларни, ҳуқуқбузарликлар содир этишга мойил бўлган, ҳуқуқбузарлик содир этган, шу жумладан илгари судланган ва озодликдан маҳрум этиш жойларидан озод қилинган шахсларни ижтимоий реабилитация қилиш ва ижтимоий мослаштириш, жисмоний шахсларнинг ҳуқуқбузар-ликдан жабрланувчига айланиши хавфини камайтириш, ҳуқуқбузарликлар профилактикасини бевосита амалга оширувчи ва унда иштирок этувчи органлар ҳамда муассасалар фаолиятининг ўзаро ҳамкорлигини таъминлаш ва уларнинг фаолиятини мувофиқлаштиришдан² иборатдир.

Шунингдек, ушбу қонунда ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширувчи ва унда иштирок этувчи органлар ҳамда муассасалар тизими, уларнинг ваколатлари баён этилган бўлиб, ушбу фаолиятни амалга оширувчи органлардан бири - Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органларидир. Ички ишлар органлари тизимида эса, ҳуқуқбузарликлар профилактикасини асосий ва кенг доирада амалга оширувчи таркибий тузилма Ички ишлар вазирлиги Жамоат хавфсизлиги департаменти Ҳуқуқбузарликлар профилак-тикаси хизмати бўлиб, улар ўз ўрнида

¹ Ўзбекистон Республикасининг «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги қонуни // Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси - <http://Lex.uz>.

² Ўзбекистон Республикасининг «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги қонуни // Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси - <http://Lex.uz>.

ички ишлар органлари ҳуқуқбузар-ликлар профилактикаси бўлинмалари фаолиятини мувофиқлаштириб боради.

Таъкидлаш лозимки, бугунги кунда ҳуқуқ-тартиботни таъминлаш борган сари профилактик хусусият касб этиб бораётгани³, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолиятининг жамиятдаги ўрни ва аҳамияти янада ошишига сабаб бўлмоқда десак, муболаға бўлмайди. Мазкур фаолиятни амалга оширишда эса, Ички ишлар вазирлиги Жамоат хавфсизлиги департаменти Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси хизмати муҳим аҳамият касб этади. Жумладан, аҳоли турар жойларида кўп қиррали ҳуқуқни муҳофаза қилиш фаолияти, хусусан, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси амалиёти айнан профилактика инспекторларининг фаолиятдан бошланади⁴. Профилактика инспекторлари эса, ўз ўрнида Ички ишлар вазирлиги Жамоат хавфсизлиги департаменти Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси хизматининг қуйи тизими ҳисобланади.

Қайд этиш керакки, ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг афзалликлари:

биринчидан, салбий ҳодисаларнинг илдизи ва манбалари, сабаб ва шарт-шароитларини аниқлаш ҳамда бартараф этишга қаратилгани;

иккинчидан, қонун билан қўриқланадиган ижтимоий муносабатларга катта зарар етказиши мумкин бўлган воқеа-ҳодисалар занжирига дастлабки таъсирни кўрсатиши;

учинчидан, криминоген омилларга улар эндигина пайдо бўлаётган ва ҳали мустаҳкам илдиз отмаган вақтда, камроқ куч ва харажат сарф этган ҳолда таъсир қилиш, бартараф этиш ва кучсизлантириш имконига эгалиги;

тўртинчидан, ҳуқуқ-тартиботни таъминлаш тизимида бошқа йўналишларга нисбатан инсонпарварлиги;

бешинчидан, иқтисодий, сиёсий, маданий, маънавий, ҳуқуқий ва бошқа чоратадбирларни комплекс қўллаш имконига эгалиги;

олтинчидан, ошкоралик, кенг жамоатчиликнинг иштироки, омманинг фикрига таяниш принципларига асосланган ҳолда амалга оширилишида намоён бўлади⁵.

Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолияти хусусида бир қанча мутахассислар ўзлари тадқиқот олиб борган соҳаларига тааллуқли таркибий тузилмаларнинг фаолиятини муаллифлик нуқтаи-назаридан келиб чиққан ҳолда йўналишларга бўлиб тадқиқ қилганларининг гувоҳи бўлишимиз мумкин. Масалан, И. Исмаилов ҳуқуқбузарликлар профилактикаси хизмат-ларининг таркибий тузилиши бўлган таянч пунктларининг фаолиятини, ўзаро боғлиқ вазифаларидан келиб чиқиб, шартли равишда тўққизта йўна-лишга ажратади⁶. М.З. Зиёдуллаев эса, ҳуқуқбузарликлар

³ Мартыненко О.А. Детерминация и предупреждение преступности среди персонала органов внутренних дел Украины: Монография. – Х., 2005. – С. 39.

⁴ Ермаков А.Г. Подготовка участковых уполномоченных полиции в вузе МВД России к профилактической работе с населением: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. - Санкт-Петербург, 2011. / [Эл. манба]. - ҚҚҚ: Шр://№№№№.Ш88егса1сот/соп1еп1 (мур. вақти: 26.05.2022).

⁵ Зарипов З.С., Исмаилов И. Криминология: дарслик. - Т., 1996. – Б. 173.

⁶ Исмаилов И., Бухаров Д. Уюшган жиноий тузилмалар шаклланиши ва фаолиятининг олдини олишда ҳамкорликни ташкил этиш (муаммо ва ечимлар): Ўқув қўлланма. - Т., 2007. – Б. 36.

профилактикаси хизматлари таянч пунктларининг фаолиятини қуйидаги олтита йўналишга ажратади:

- 1) жамоат тартиби ва хавфсизлигини таъминлаш фаолияти;
- 2) ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолияти;
- 3) маъмурий-процессуал фаолият;
- 4) тезкор кидирув фаолияти;
- 5) жиноят-процессуал фаолият;
- 6) жиний жазолар ижросини таъминлаш фаолияти⁷.

Ж.С. Мухторов эса, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси хизматларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикасига доир фаолиятини еттита йўналишга ажратади:

- 1) носоғлом оилалар, фарзанд тарбиясига салбий таъсир кўрсатувчи ота-оналар ёки уларнинг ўрнини босувчи шахслар ўртасидаги;
- 2) вояга етмаганлар ўртасидаги;
- 3) илгари судланганлар ўртасидаги;
- 4) диний-экстремизм билан боғлиқ;
- 5) одамлардан фойдаланиш учун уларни ёллаш билан боғлиқ ва ахлоқ-одоб доирасидаги ҳуқуқбузарликлар профилактикаси;
- 6) аҳолининг ҳуқуқий билимини ошириш, онги ва маданиятини юксалтириш;
- 7) ҳуқуқбузарликлар, шу жумладан жиноятларнинг олдини олиш⁸.

Юқорида фикрлари қайд этилган муаллифлар ўзлари тадқиқот олиб борган соҳа фаолиятини муаллифлик нуқтаи-назаридан йўналишларга ажрат-ганликларини гувоҳи бўлишимиз мумкин. Бизнинг фикримизча, агар тадқиқ этилаётган ташкилот ёки соҳавий хизмат давлат органи ёхуд давлат органининг таркибий қисми бўлса, унда ушбу соҳавий хизмат фаолиятини тартибга солувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар асосида улар учун белгилаб берилган ҳуқуқ ва мажбуриятлар доирасида фаолиятининг асосий йўналиш-ларини белгилаш мақсадга мувофиқдир.

Мазкур фикрдан келиб чиққан ҳолда айтиш мумкинки, Ички ишлар вазирлиги Жамоат хавфсизлиги департаменти Ҳуқуқбузарликлар профилак-тикаси хизматларининг фаолиятини улар зиммасидаги асосий вазибалар кўлами ва мазкур вазибалар белгилаб берилган ҳамда уларни амалга оширишни тартибга солувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар таҳлили асосида *ҳуқуқбузарликлар содир этилгунга қадар* ва *ҳуқуқбузарликлар содир этилганидан сўнг* амалга ошириладиган қуйидаги йўналишларга ажратиш мақсадга мувофиқдир:

Ҳуқуқбузарликлар содир этилгунга қадар:

1. *Жамоат тартибини сақлаш ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш фаолияти;*
2. *Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолияти;*

Ҳуқуқбузарликлар содир этилганидан сўнг:

1. *Жазоларнинг ижросини таъминлаш фаолияти.*

⁷ Зиёдуллаев М.З. Ички ишлар органларининг таянч пунктларини бошқаришни такомиллаштириш. Монография. – Т., 2018. – Б. 36.

⁸ Мухторов Ж.С. Ички ишлар идоралари профилактика хизматлари томонидан жиноятларнинг олдини олишни таъминлаш: Юрид. фан. номзоди. ... дис. - Т., 2009. – Б. 27.

Жамоат тартибини сақлаш ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш фаолияти – Ички ишлар вазирлиги Жамоат хавфсизлиги департаменти Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси хизматлари фаолиятининг муҳим йуна-лишларидан биридир. Хусусан, бугунги кунда мамлакатимизда амалга оширилаётган кенг қўламли ислохотлар жараёнида қабул қилинаётган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда ҳам ҳуқуқбузарликлар профилактикаси хизматлари-нинг зиммасига биринчи галдаги мажбурият сифатида жамоат тартибини сақлаш ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш устувор вазифалардан бири сифатида белгилаб берилмоқда.

Қайд этиш лозимки, жамиятда ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолиятини амалга оширишда ўз номига монанд ҳуқуқбузарликлар профилактикаси хизматлари муҳим аҳамият касб этади ва уларнинг ижтимоий муносабатлар субъектлари томонидан *ҳуқуқбузарликлар содир этилгунга қадар* амалга оширадиган энг асосий кенг доирадаги фаолияти ҳам *ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолиятидир*.

Одатда, Ички ишлар вазирлиги Жамоат хавфсизлиги департаменти Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси хизматлари ўзларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолиятини аввало, Ўзбекистон Республикасининг «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»⁹ги қонунига биноан, ҳуқуқбузарликларнинг умумий, махсус, яқка тартибдаги ва виктимологик профилактикаси кўринишида амалга оширадилар.

Ички ишлар вазирлиги Жамоат хавфсизлиги департаменти Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси хизматлари фаолиятининг *ҳуқуқбузарликлар содир этилганидан сўнг* амалга ошириладиган йўналиши бу – *жазоларнинг ижросини таъминлаш фаолиятидир*.

Айтиш мумкинки, мамлакатимиз норматив-ҳуқуқий ҳужжатлари талаб-ларига кўра, озодликдан маҳрум қилиш билан боғлиқ бўлмаган жиноий жазолар ижросини таъминлаш туман, шаҳар ички ишлар органлари ҳуқуқбузарликлар профилактикаси хизматларининг жазони ижро этиш инспекцияларига юклатилиб, уларга бу борада бир қатор вазифалар юклатилган эди. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Жиноят-ижроия қонунчилигини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»¹⁰ги ПҚ-4006-сон Қарори билан Ички ишлар вазирлиги Жамоат хавфсизлиги департаменти ва унинг ҳудудий бўлинмалари таркибларида тегишлича Пробация хизмати ва унинг ҳудудий бўлинмалари ташкил этилди ва уларнинг асосий вазифалари белгилаб берилди. Лекин, сўнгги йилларда мамлакатимизда жиноий жазоларни либераллаштириш соҳасида амалга оширилаётган шу каби кенг қўламли ислохотлар натижасида озодликдан маҳрум қилиш билан боғлиқ бўлмаган жазолар ижросини таъминлашда Ички ишлар вазирлиги Жамоат хавфсизлиги департаменти Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси хизматларининг ўрни муҳим аҳамият касб этиб бормоқда. Хусусан, бугунги кунда улар ўзларининг хизмат ҳудудларида истиқомат

⁹ Ўзбекистон Республикасининг «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги қонуни // Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси - <http://Lex.uz>.

¹⁰ Ўзбекистон Республикасининг Президентининг 2018 йил 7 ноябрдаги «Жиноят-ижроия қонунчилигини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида» ги ПҚ-4006-сон Қарори // <https://lex.uz/docs/4045443>.

қилувчи шахсларга нисбатан тайинланган муайян ҳуқуқдан маҳрум қилиш, ахлоқ тузатиш ишлари, озодликни чеклаш тариқасидаги жазолар ва шартли ҳукм талаблари ижро этилиши устидан назоратни олиб боришда муҳим ўрин тутати ҳамда ушбу жараёнларда жазолар ижросини таъминлаш, ҳуқуқ-бузарликлар содир этилишини олдини олиш, ҳуқуқбузарларни ахлоқан туза-тиш, уларнинг ҳақ-ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш каби вазифаларни амалга оширадilar.

Хулоса сифатида айтишимиз мумкинки, Ички ишлар вазирлиги Жамоат хавфсизлиги департаменти Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси хизматлари фаолиятининг асосий йўналишлари бўлмиш жамоат тартибини сақлаш ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ҳамда жазоларнинг ижросини таъминлаш фаолиятлари кенг қўламлиги ва ўзига хос серқирралиги билан ажралиб туради. Хусусан, улар фаолиятининг асосий мақсадларидан бири ҳам жамоат тартибини сақлаш ва жамоат хавфсиз-лигини таъминлаш бўлиб, мазкур мақсадни амалга ошириш учун белгилан-ган вазифа ҳамда функцияларнинг моҳиятини жамоат тартибини сақлаш ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш ташкил қилади. Бу йўналишда Ички ишлар вазирлиги Жамоат хавфсизлиги департаменти Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси хизматларининг асосий вазифалари ҳам жамоат тартиби бузилишига олиб келувчи омилларнинг олдини олиш, жамоат тартибини сақлаш ҳамда жамоат хавфсизлигининг самарали таъминлашдир. Бошқача айтганда, жамоат тартибини сақлаш орқали ҳуқуқбузарликларнинг олди олинади, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси орқали эса, жамоат тартиби сақланиб, жамоат хавфсизлиги таъминлашга эришилади.

Шунингдек, Ички ишлар вазирлиги Жамоат хавфсизлиги департаменти Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси хизматлари томонидан ҳуқуқбузар-ликлар профилактикасини амалга оширишда фуқароларнинг ҳуқуқий онги ва маданиятини юксалтириш, ҳуқуқбузарликлар учун жавобгарликнинг муқар-рарлигини англашиш орқали ҳуқуқбузарликлар содир этилишининг олдини олиш, кенг жамоатчиликка ҳуқуқбузарлик ва уни содир этган шахсларнинг ижтимоий хавфи, ҳуқуқбузарлик содир этиш усул ва воситалари ҳақидаги маълумотларни етказиб, ўзини – ўзи ҳимоя қилишларига эришиш ҳамда ҳуқуқбузарликдан жабрланган шахсларни ижтимоий мослаштириш ва ижтимоий реабилитация қилиш билан бирга, ғайриижтимоий ҳуқуқ-атворга эга, ҳуқуқбузарлик содир этишга мойил ва ҳуқуқбузарлик содир этган шахсларни ахлоқан тузатиш, ҳуқуқбузарликдан жабрланиш эҳтимоли юқори бўлган шахсларнинг шахсий ва мулкый хавфсизлигини таъминлаш ҳисобланади.